

DOROTA PAŚKO-KONECZNIK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (Polska)

Imiesłowy funkcjonujące w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców mieszkających na Suwalszczyźnie*

Rosyjska gwara staroobrzędowców mieszkających w Polsce jest gwarą wyspową. Stan słownictwa gwary uzależniony jest od wielu czynników językowych i pozajęzykowych. Istotnymi czynnikami wpływającymi na zmiany językowe i zasób leksykalny gwary są przede wszystkim zmiany historyczno-cywilizacyjne, kulturowe i administracyjne. Badana gwara określana jest jako najbardziej zbliżona do grupy zachodniej środkowowielkoruskich gwar akających, tzw. grupy pskowskiej. Wpływ polszczyzny na gwarę jest szczególnie widoczny w sferze słownictwa. W gwarze staroobrzędowców, podobnie jak w pozostałych gwarach rosyjskich, przeważają imiesłowy przymiotnikowe bierne czasu przeszłego i imiesłowy przysłówkowe czasu przeszłego (formy na *-ŕŕy*). W badanej gwarze formy imiesłowowe występują w roli orzeczenia. Imiesłowy przysłówkowe uprzednie w funkcji orzeczenia nie są spotykane w rosyjskim języku literackim. Formy na *-(ŕŕ)ŕy* w roli predykatu funkcjonują w północno-zachodnich gwarach rosyjskich (np. gwary pskowskie, nowogrodzkie), a także w gwarach białoruskich na pograniczu białorusko-litewskim, w gwarach suwalsko-podlaskich w okolicach Sejnu i polszczyźnie północnokresowej.

Słowa kluczowe: staroobrzędowcy, imiesłów przymiotnikowy, imiesłów przysłówkowy, bilingwizm, zapożyczenie językowe, gwara rosyjska, perfectum.

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie imiesłowów¹ funkcjonujących w gwarze staroobrzędowców mieszkających na Suwalszczyźnie² w odniesieniu do wyników wcześniejszych badań przeprowadzonych w latach 60.–90. XX w. Analizowane formy przytaczane są wraz z kontekstami, co pozwala określić ich funkcję i znaczenie w zdaniu.

Rosyjska gwara staroobrzędowców mieszkających w Polsce³ jest gwarą wyspową, tzn. że jest gwarą “pozostającą w otoczeniu innego języka, nie

---

* Publikacja powstała w ramach realizacji projektu “Dokumentacja rosyjskiej gwary staroobrzędowców w północno-wschodniej Polsce – internetowa baza danych” finansowanego ze środków NCN na mocy DEC-2011/01/B/HS2/00505.

mającą terytorialnego kontaktu ze swym językiem ogólnonarodowym” [Grek-Pabisowa 1983, 8]. Charakteryzuje ją silne jakanie z relikdami umiarkowanego [Paśko-Konecznik, Grzybowski 2016, 17]. W sferze leksyki funkcjonuje szereg wyrazów charakterystycznych dla gwar północnowielkoruskich, np. *bark'an* ‘marchew’, *p'at'un* ‘kogut’ [Maryniakowa 1976, 19]. Na poziomie fonologicznym podlega ona całkowitemu wpływowi polskiego systemu fonematycznego [Гжибовски 2011, 47–49]. Stan słownictwa gwary uzależniony jest od wielu czynników językowych i pozajęzykowych [ibidem; Paśko-Konecznik 2011, 102]⁴. Istotnymi czynnikami wpływającymi na zmiany językowe i zasób leksykalny są przede wszystkim zmiany historyczno-cywilizacyjne, kulturowe i administracyjne [Grek-Pabisowa 1983, 8].

Staroobrzędowcy są społecznością dwujęzyczną, jednak ich kompetencja językowa w zakresie rosyjskiej gwary jest uwarunkowana takim czynnikiem jak wiek respondentów. Michał Głuszkowski zauważa, że w przypadku społeczności starowierców w Polsce można mówić o porównywalnym poziomie znajomości języka polskiego i rosyjskiej gwary tylko wśród przedstawicieli starszego pokolenia i u części osób w średnim wieku [Głuszkowski 2013, 267]. Brak kompetencji językowej w zakresie gwary rosyjskiej jest najważniejszą przyczyną przełączania kodu, szczególnie wśród przedstawicieli młodszego pokolenia staroobrzędowców, aczkolwiek niektórzy z nich porozumiewają się w gwarze ze starszym pokoleniem (ze swoimi dziadkami).

Gwara staroobrzędowców z regionu suwalsko-augustowskiego charakteryzuje się wieloma cechami językowymi wspólnymi z cechami akających gwar grupy pskowskiej⁵, np. silne jakanie (*zar'evnia*⁶, *šastr'a*), protetyczne *v-* (*v'ožera*), samogłoska protetyczna przed sonornymi (*irž'a*), wspólna forma narzędnika i miejscownika przymiotników i zaimków o akcentowanej końcówce *-im*, *-ym* (*s maład'ym*, *v maład'ym*), stopień wyższy przymiotników z sufiksem *-oš* (*l'ag'oše*), zastępowanie końcówki N. l. mn. przez końcówkę C. l. mn. rzeczowników (*za bud'ynkam*), identyczność końcówek C., D., Msc. l. poj. rzeczowników rodzaju żeńskiego na *-a* (C. l. poj. — *k šastr'y*, D. l. poj. — *net šastr'y*, Msc. l. poj. — *f šastr'y*) [Grek-Pabisowa 1968, 170; 1988, 167; Paśko-Konecznik 2011, 29–31].

W gwarze starowierców zachowały się również cechy wspólne z językiem białoruskim — “a to ze względu na terytorialną bliskość terenów macierzystych starowierców i zwartej językowego obszaru” [Grek-Pabisowa (1976) 1999, 117]. Do cech białoruskich należą m. in. końcówka M. l. mn. rzeczowników rodzaju męskiego i nijakiego na *-y*, *-i* (*gl'azy*, *v'ošty*), prejotowana postać zaimków osobowych (*jon*, *jan'a*, *jan'o*) i zaimków wskazujących (*j'etat*, *j'eta*), oboczna postać zaimka wskazującego (*tot/toj*), D. i M. liczebników 5–10 zakończony na *-ox* (*p'ac'ox*, *žešać'ox*), brak *n* na początku

wyrazu w zaimkach osobowych użytych po przyimkach (*v jix*) [Grek-Pabisowa 1968, 104, 130, 140; Paško-Koneczniak 2014, 210–213]. W gwarze funkcjonują również liczne zapożyczenia z języka białoruskiego, np. *kud'y, sud'y, tud'y, atk'ul, att'ul'a, bruśń'ica* [Paško-Koneczniak 2014, 213].

W badanej gwarze funkcjonują nieosobowe formy czasownikowe, które w literaturze przedmiotu nazywane są imiesłowami i dzielone są na imiesłowu odmienne i nieodmienne [Bąk 2010, 360–366; Karolak 1999, 420–421; Klemensiewicz 1981, 103–106].

W gwarach na terenie Rosji⁷ używane są głównie imiesłowy bierne czasu przeszłego, natomiast imiesłowy czasu teraźniejszego strony czynnej i biernej występują bardzo rzadko [Grek-Pabisowa 1968, 152; Касаткин 2005, 171; Кузнецов 1949, 67–76; Пожарицкая 2004, 145]. W odróżnieniu od rosyjskiego języka literackiego⁸, w którym pełne formy imiesłowów używane są w funkcji przydawki, w gwarach występują one w funkcji predykatu, np.: *он недавно похороненный, муж и сын — оба погибшие* [Касаткин 2005, 171; por. Немченко 1971, 282–297]. W części gwar północno- i środkoworosyjskich krótkie formy imiesłowów strony biernej charakteryzują się tendencją do przekształcenia się w nieodmienne przez liczbę i rodzaj, np. *малина собрано, ямы нарыто* [Касаткин 2005, 172]. Imiesłowy przysłówkowe tworzone od czasowników zwrotnych nie zachowują postfiksów, np. *проснувши, умывши, оставши* [ibidem].

Podobnie jak w gwarach na terenie Rosji w gwarze staroobrzędowców z regionu suwalsko-augustowskiego zarówno obecnie, jak i w trakcie wcześniejszych badań prowadzonych przez I. Grek-Pabisową [1968; 1983; 1999 i in.] i I. Maryniakową⁹ [1976] ustalono funkcjonowanie imiesłowów odmiennych i nieodmiennych. Najbardziej reprezentatywną grupę wśród nich stanowią imiesłowy przymiotnikowe (odmienne) bierne czasu przeszłego (tak w formie długiej, jak i krótkiej, np. *gr'etyj, zab'ityj, ukr'ašen, srab'otan*) i imiesłowy przysłówkowe (nieodmienne) czasu przeszłego.

Imiesłowy odmienne

Imiesłowy przymiotnikowe bierne czasu przeszłego tworzone są w gwarze za pomocą sufiksów *-enn-, -'on-, -n- || -nn-, -t-, -d' en-*, np. *zam'ečennyj, pal'onij, ś'ejanij, pabudav'anij, zapaj'axannyj, vž'atyj, prakt'atyj, śj'eženyj* [Grek-Pabisowa 1968, 153]. Imiesłów bierny od czasownika *dać* tworzony jest na wzór czasownika *jiść* ('jeść') za pomocą sufiksu *-den-* np.: *p'is'my d'ad'eny byl'i*. Grek-Pabisowa zanotowała również imiesłów bierny czasu przeszłego z sufiksem *-t-* zamiast *-n-* np. *v'ygnatj* [ibidem]. Imiesłowy przymiotnikowe częścię tworzone są od czasowników dokonanych, niż niedokonanych i odmieniają się według odpowiednich paradygmatów przymiotnikowych,

np.: M. *pabudav'anujj*, D. *pabudav'anava*, C. *pabudav'anamu*, B. = M. lub D., N. *pabudav'anym*, Msc. *pabudav'anam / pabudav'anym*.

Współcześnie w gwarze funkcjonują imiesłowly przymiotnikowe biernie czasu przeszłego w formie pełnej (*Jan'a pr'isł'a **pastr' 'ižennaja** i b'ag'om v laž'enku*; *Nar'od byl **sabr'anujj** v'eš*; *R'usk'ije, kat'oryje **pr'ed'anujje** b'yl'i car'u, str'elc'y nazyv'al'i jix*; *Był kr'est už'e **pr'edzn'ačenny***) i krótkiej (*Nat'al'ja ty m'aješ **najigr'ana** za'utr'eñnu*; *On um'ylša i uć'orša kak **nap' 'isana** obr'us, obr'usam uć'orša*; *Fšo zn'ačyt tak **pašp' 'il'ena** bul'afkaj*; *Tab'e **sk'azana** b'yla, što ne ješ s 'etava dr'eva, a ty xac'ela*).

Pełne formy imiesłowów przymiotnikowych biernych czasu przeszłego występują w zdaniu oprócz funkcji przydawki (*Vaskr' 'ešneš kag dałžn'o być s'ynu **vazneš'onnamu** na n'eba*; *Čav'o jan'a x'ožit **pr'ikr'ytaj** glav'oj, nu zak'on yspal'ajet*) w roli orzeczenia (*Č'er'ez m'eñ'a **žž'elannaja***; *'Eta p'er'erab'otanaja ruk'a*). Formy te mogą występować w funkcji predykatu bez łącznika (*Moj zač **š'ytyj, b' 'ityj** na kl'ej br'anj*), sporadycznie z łącznikiem *ješč/j'ešća* (*N'ovyja r'ada, što **v'ybrannaja** j'ešća*), a także ze słowem posiłkowym *być* w czasie przeszłym (*On byl **v'y'eženyj** na šib'ir'*; *Šf'at'oj prar'ok yl'j'a, nu vž'atyj byl na n'eba s kal'eš'icaj*) lub — bardzo rzadko — w czasie przyszłym (np. *F t'yšaču l'ed b'užet **razv'azanyj** žj'aval i p'uščenyj na žeml'u*) [por. Maryniakowa 1976, 85–86]. Tego typu imiesłowly wyrażają nie tylko czynność uprzednią, ale mają również znaczenie perfektywne (np. *Fše t'olka f'č'ornyx płatk'ax, fše **padbul'avl'enyje, ne zav'azanyje** uzl'om*).

I. Maryniakowa w trakcie badań w latach 1966–1970 zauważyła w gwarze starowierców brak krótkiej formy imiesłowu biernego czasu przeszłego w rodzaju męskim nawet w połączeniu z rzeczownikiem rodzaju męskiego¹⁰ [Maryniakowa 1976, 36–37]. We współcześnie zgromadzonym materiale odnotowałam jedną krótką formę imiesłowu przeszłego biernego w rodzaju męskim w połączeniu z zaimkiem rodzaju męskiego: *Tot **spas'on** b'užet* i formy kongruentne z podmiotem rodzaju żeńskiego: ***Past'avl'ena** k'am'eñka, p'ečka*; *T'oža l'ida byl'a p'ervaja **kr' 'eščena***. Formy krótkie imiesłowów biernych czasu przeszłego w rodzaju nijakim występują w zdaniach bezpodmiotowych, np. ***Fpr'avl'ena** v b'očk'i, št'oby na vad'u*; Tak ***nap' 'isana** v b'ožyjim p'is'aniju*; *Nu i d'umaju, pajd'u ja, m'oža gže v bl'oku **najigr'ana*** [por. Кузнецов 1949, 67–76].

Pozostałe imiesłowly odmienne I. Grek-Pabisowa w swoich badaniach z lat 60. odnotowywała rzadko. Do wynotowanych przez nią należą: imiesłowly czynny czasu teraźniejszego (*v' 'erujuščyj*), imiesłowly czynny czasu przeszłego (*pr'ij'exašyj, 'um'eršyj*)¹¹ i imiesłowly bierny czasu teraźniejszego (*nanaš'imyj*) [Grek-Pabisowa 1968, 152]. I. Maryniakowa również zaznacza,

że “imiesłów bierny czasu teraźniejszego w gwarze starowierców reprezentują nieliczne zleksykalizowane przykłady” [Maryniakowa 1976, 26].

I. Maryniakowa w opracowaniu z 1976 r. odnotowała kilka form imiesłowu czynnego czasu teraźniejszego z sufiksem *-uč*, np. *t'ak'učyj* od *t'ak'ut* ‘płyną’, *kal'učyj* od *k'ol'ut* ‘kola’, *b'ag'učyj* od *b'ag'ut* ‘bieżący’ (o wodzie) oraz kilka form imiesłowu czynnego czasu przeszłego z sufiksem *-(f)š-*, np. *patp'uxšyj*, *nap'ifšyj* [ibidem, 26, 31].

W materiale zgromadzonym współcześnie wśród imiesłowów odmiennych odnotowałam dwa imiesłowy czynne czasu teraźniejszego *Kak pa b'ajni pr'ix'oziš to b'ytta n'ovym raž'łsa, paxn'učyj*; *J'eta kar'obačka to tak'aja, a šum'el kam'yš to tak'aja čag'učyja*, *nu 'eta kam'yš, što 'eta g'alk'i što nat 'ożeram* i dwa imiesłowy czynne czasu przeszłego (*v'yp'ifšyje an'y byl'i*; *p'olka iž'ot f sklep to an'a iž'ot v nim ne namalav'afšyja*, *a var'ačyvajicca sa skl'epu c'ałyja namalov'amyja*).

Imiesłowy nieodmienne

W gwarze staroobrzędowców używane są dwa rodzaje imiesłowów nieodmiennych, a mianowicie imiesłów czasu teraźniejszego (tzw. imiesłów przysłówkowy współczesny) i imiesłów czasu przeszłego (tzw. imiesłów przysłówkowy uprzedni). Imiesłów czasu teraźniejszego tworzony jest od czasowników niedokonanych za pomocą sufiksów *-a* oraz *-učy*, *-uč'i* [Grek-Pabisowa 1968, 153].

Imiesłowy nieodmienne na *-uč* charakterystyczne dla gwar północnowielkoruskich nie są rozpowszechnione w gwarze staroobrzędowców [ibidem]. Grek-Pabisowa, w zgromadzonym przez siebie materiale, wynotowała dwa imiesłowy z sufiksem *-a*, (*l'oža*, *s'id'a*) i jeden z sufiksem *-učy* (*zn'ajučy*). W analizowanym przeze mnie materiale wynotowałam dwa konteksty z imiesłowami przysłówkowymi czasu teraźniejszego (*V'ozduxu ne m'ajet, spał š'eža*; *Moj ž'ačka priž'elał j'etava arx'ipa ješč'o b'udučy*, *j'eta m'atka j'ejnaja byl'a ž'efkaj*), które w planie temporalnym oznaczają równoczesność.

Szerokie zastosowanie w gwarze mają formy imiesłowu czasu przeszłego, tworzone od czasowników przechodnich, jak i nieprzechodnich za pomocą sufiksów *-šy*, *-fšy*, *-čy*¹², np. *um'eršy*, *pr'iv'ykšy*, *ast'afšy*, *uč'yfšy*, *sagn'ufšy*, *paj'exačy* [ibidem, 154]. Są one częściej tworzone od czasowników dokonanych, z kolei rzadziej od czasowników niedokonanych, np. *Nu tak pr'avdu gavar'ifšy*, *to ja pr'i m'atk'i ne zakur'il*; *Pr'ij'exal s rab'oty, ne zn'afšy ničav'o pr'ixaž'u dam'oj*; *At m'alava r'eb'onka tud ž'yfšy*. Formy od czasowników niedokonanych występują, np. w polszczyźnie wileńskiej, gwarach białoruskich i rosyjskich [Kozłowska-Doda 2015, 329; Адомавичюте, Чекмонас 1991a, 87]. Maryniakowa odnotowała również formy imiesłowów

przysłówkowych czasu przeszłego z sufiksem *-č-* od czasownika *v'yt'i* w postaci *v'yšačy* i od rdzenia *xod-* w postaci *pr'x'očy*: w tym przykładzie “w rdzeniu czasu przeszłego *šed-*, w wymowie przed bezdźwięczną *šet-*, sufiksalne szczelinowe *-š-* pod wpływem poprzedzającej zwarto-wybuchowej *t* przeszło w zwartoszczelinowe *č*” [Maryniakowa 1976, 27]. W badanym przeze mnie materiale nie odnotowałam tych form.

Warto również zauważyć, że w gwarach rosyjskich występuje forma imiesłowu przysłówkowego czasu przeszłego z sufiksem *-mši* [Касаткин 2005, 174]. Natomiast w gwarze staroobrzędowców nie wystąpiła ani jedna forma na *-mši* — zarówno w materiale z XX w., jak i we współczesnym. Maryniakowa w swoich badaniach zaznacza, “iż w pierwszej połowie wieku XVIII, tzn. w okresie, gdy badana gwara utraciła kontakt z językiem rosyjskim, na terytorium, skąd pochodzą nasi starowierzy, formy z sufiksem *-mš-* nie były używane” [Maryniakowa 1976, 29].

W rosyjskiej gwarze staroobrzędowców najliczniej występują formy imiesłowu przysłówkowego czasu przeszłego na *-(f)šy* — niezależnie od rodzaju i liczby podmiotu. Podobnie jak w pozostałych gwarach rosyjskich, formy na *-(f)šy* od czasowników zwrotnych nie zachowują postfiksów, np. *um'ycca* — *um'yfšy*. Aczkolwiek w analizowanym przeze mnie materiale odnotowałam jeden imiesłów od czasownika zwrotnego, który zachował postfiks: *on ułyb'ajetša patxm'el' i'fšyś*.

W odróżnieniu od rosyjskiego języka literackiego w badanej gwarze formy na *-(f)šy* występują w roli orzeczenia [Grek-Pabisowa 1968, 158; por. Bobran 1974]. Taka funkcja imiesłowu na *-(f)šy* jest typowa również dla gwar białoruskich na pograniczu białorusko-litewskim¹³ [Smułkowa 2010, 103; por. Barszczewska, Jankowiak 2012, 187; Kozłowska-Doda 2015, 326], gwar białoruskich na Łotwie, gwar suwalsko-podlaskich w okolicach Sejn, gwar północnokresowych czy polszczyzny wileńskiej [Kozłowska-Doda 2015, 325–326; por. Czyżewski 1995, 84; Grek-Pabisowa, Maryniakowa 1997, 98–99; Grek-Pabisowa et al. 2008, 146; Jankowiak 2009, 154–156]. Zjawisko to powszechne jest też w zachodniej części gwar północnowielkoruskich, częściowo w gwarach środkowowielkoruskich, m. in. w gwarach pskowskich, ale znane jest też językom bałtyckim [Grek-Pabisowa 1968, 159; Kozłowska-Doda 2015, 326; Трубинский 1984, 156–162].

Maryniakowa zauważa, że “formy jednakowe pod względem formalnym mają różną wartość znaczeniową (...). Gwarowe formy na *-š-*, *-vš-* wyspecjalizowały się w określaniu właśnie takich sytuacji, gdy istnieje ścisła, nierozdzielna więź pomiędzy czynnością i jej skutkiem w postaci rezultatu. Rezultat istnieje w momencie mówienia, natomiast czynność, która doprowadziła do danej sytuacji, poprzedziła moment mówienia (...)” [Maryniako-

wa 1976, 70–71]. Por. imiesłowy przysłówkowe uprzednie w kontekstach: *u nas sv'et pag'aššy; ja im tap'er dav'al kańičyny, an'y naj'etšy* oznaczają czynność przeszłą, której skutki trwają w teraźniejszości [ibidem, 70]. Omawiane formy imiesłowowe mają inne znaczenie temporalne w przykładach typu: *my fčar'a b'yl'i paj'exatčy tam, a pat'om pr'ij'exal'i; ań'i š'ilna b'yl'i ap'uxšy, tap'er vad'a už'e st'ala it'it'*, a mianowicie oznaczają czynność przeszłą dokonaną wcześniej w stosunku do innej czynności, która miała miejsce w przeszłości [ibidem, 73]. Zdaniem Leonida Kasatkina imiesłowy przysłówkowe czasu przeszłego wyrażają czynność drugoplanową poprzedzającą czynność podstawową [Касаткин 2005, 173].

Znaczenie form na *-(f)šy* wynika z kontekstu, w jakim wystąpiły. Materiał gwarowy zgromadzony współcześnie wykazuje, że formy imiesłowowe na *-(f)šy* mogą oznaczać:

- a) czynność przeszłą, której skutki są aktualne w momencie mówienia, np. *Tud balšynstf'o tak'ix ast'afšy; My at jej p'ol'a kup'ifšy; My k'etamu pr'iv'ykšy; Ja pr'iv'ykšy pa p'olsku; Za ž'arka gavar'at ne pr'iv'ykšy; V nas ast'afšy, što p'irag'i ž'elać, st'upa; A syn jišč'o ne žań'ifšy i n'etu žač'ej; Kat'oryji uč'yl'is j'eta už'e stud'enći razj'exafšy.*
- b) cechę subiektu (która może być rezultatem czynności przeszłej), np. *To jon t'oža byl nabr'afšy* (w znaczeniu 'nabrał się narkotyków i jest pod ich wpływem'; *Už'e byl tr'oxa padr'osšy; Tap'er' sxud'afšy.*
- c) czynność zakończoną dawno, w przypadku której ważne jest tylko zakomunikowanie jej rezultatu, np. *Ja raž'ifšy t'oža na f'ar'oj naž'el'i raž'ešč'ennava past'a; Fše 'ety, što paum'ir'afšy.*
- d) czynność uprzednią w stosunku do innej czynności przeszłej, wyrażoną konstrukcją składającą się z formy imiesłowowej na *-(f)šy* i formy czasownika posiłkowego *być* w czasie przeszłym (plusquamperfectum) [por. Адомавичюте, Чекмонас, 1984, 15; 1991б, 98–99; Кузнецов, 1949, 64–66]: *'Ety što b'yl'i z Varš'avy pr'ij'exatšy; F s'orak tr'ečjem gad'u byl raž'ifšy; Toš jan'y v'yp'ifšy b'yl'i; Jon v'yp'ifšy byl; N'ašy b'yl'i zaj'exatšy aš f sar'ataf; Ań'i b'yl'i abdaž'yfšy maj'a m'atka i moj b'ačka pa 'ušy; Pat'om najigr'al'i, tož b'yl'i tak v'eč'eram sabr'afšy; Už'e k'ažd'ij byl tam pr'išy'kav'afšy; P'omnut kak r'eval'ucja b'yla f šamn'accatam gad'u, bo moj p'apa raž'ifšy byl f šasn'accatam gad'u f sar'atav'e.*

Grek-Pabisowa zwraca uwagę na funkcjonowanie konstrukcji z formami na *-(f)šy* w znaczenie perfectum i plusquamperfectum. Według niej "konstrukcje z imiesłowem używane są na oznaczenie przeszłej czynności dokonanej, z tym, że rezultat tej czynności jest aktualny w czasie obecnym, a więc konstrukcje te mają znaczenie perfectum" [Grek-Pabisowa 1968, 158], np. *n'emcy*

tut ast'afšy. Imiesłowy przysłówkowe uprzednie występują również z formami czasu przeszłego czasownika posiłkowego *być*. Konstrukcje takie mają znaczenie plusquamperfectum¹⁴ [ibidem, 158–159], np. *už'e byl tr'oxa padr'oššy*.

Badacze polszczyzny wileńskiej I. Adomavičiute i W. Czekmonas również zwrócili uwagę na fakt, że formy czasownikowe na *-(f)šy* nie zawsze mogą być traktowane jako imiesłowy, a tym bardziej jako imiesłowy przysłówkowe, ponieważ tworzone są nie tylko od czasowników dokonanych, ale również od czasowników niedokonanych (choć zdecydowanie rzadziej) i występują w różnych funkcjach [Адомавичюте, Чекмонас 1991а, 86–87]. Zauważając, że w polszczyźnie wileńskiej formy na *-(f)šy* mogą oznaczać: a) czynność przeszłą, której skutki są aktualne dla subiekta w teraźniejszości, np.: (*Jakiš markotny zrobiwšy sie; Ona kupiŕšy*); b) cechę obiektu, która jest rezultatem czynności przeszłej, np. *C'eb'e mama, musi, dawno biŕšy*; c) cechę subiekta (która może być rezultatem czynności przeszłej), np. *Moja žona zdurn'afšy (choži)*; d) czynność uprzednią zakończoną dawno, niekiedy charakteryzującą sprawcę czynności, np.: *Ona robiŕšy na fabryce*; e) czynność zakończoną dawno, w przypadku której ważne jest tylko zakomunikowanie jej rezultatu, np.: *On tutaj žyŕšy* [ibidem, 91–92; por. Zdaniukiewicz 1972, 85], uczeni nazywają je “nowym perfektem”, “quasi-perfektem”, “formami perfektywnymi” lub “formami quasi-perfektywnymi”, które wykształtowały się nie tylko w polskich gwarach kresowych, ale i w północnych gwarach białoruskich [ibidem, 91–93]. O występowaniu form na *-(f)šy* w znaczeniu perfectum (tzw. “деепричастный перфект”) w gwarach północno-rosyjskich, szczególnie w grupie gwar pskowsko-nowogrodzkich pisze W. I. Trubinskij [Трубинский 1984, 156–162] zaznaczając, że “(...) образования на *-шy* в говорах псковских и новгородских характеризуются, как правило, непроцессуальностью, статальностью значений. Так что оно не в какой-то своей части, а почти в полном объеме может быть определено как результив, т. е. форма, обозначающая состояние предмета, которое предполагает предшествующее действие” [ibidem, 159–160]. Niektórzy rosyjscy językoznawcy, m. in. Klaudia Gorszkowa i Georgij Chaburgajew uważają, że “tzw. «nowe perfectum» jest rozpowszechnione w większości gwar rosyjskich, w tym także w południoworosyjskich, w zachodniej oraz południowo-zachodniej strefie dialektalnej; brak «nowego perfectum» jedynie w gwarach ziemi rostowsko-suzdalskiej” [informacja za: Kozłowska-Doda 2015, 327].

Oprócz tego formom na *-(f)šy*, funkcjonującym w gwarze staroobrzędowców, można dodatkowo przypisać relację warunkową, tzn., że mogą one również wyrażać tryb warunkowy, np. *J'ešl'i on tut toka vajž'ot v'etu kl'iku ixnu to prap'afšy; Kto šerž'ityj to na pr'im'ët (mowa o koledzie), j'ešl'i kak svar'ifšy, skluć'ifšy; Tam m'oža, gže ne padl'ita to m'ogud być šl'afšy* [por. Адомавичюте, Чекмонас 1991б, 101].

Zdaniem Maryniakowej [1976, 91] formy na *-(f)šy* „spełniają w gwarze starowierców zadanie uzupełniania systemu temporalnego czasownika”. Obecność imiesłowów przysłówkowych uprzednich w gwarach białoruskich w funkcji orzeczenia, przyczyniła się do utrzymania żywotności tych form w badanej gwarze staroobrzędowców w czasie ich migracji przez tereny białoruskie do Rzeczypospolitej. Imiesłowy i konstrukcje z imiesłowami w roli orzeczenia są swego rodzaju świadectwem pochodzenia gwary, ponieważ występują również na terenie gwar pskowskich i nowogrodzkich, czyli w językowej ojczyźnie staroobrzędowców [Grek-Pabisowa (1958) 1999, 115; por. Morita 2006, 89].

Podsumowując, trzeba zaznaczyć, że:

- w gwarze staroobrzędowców z regionu suwalsko-augustowskiego (podobnie jak w gwarach na terenie Rosji) zarówno obecnie, jak i w trakcie wcześniejszych badań najbardziej reprezentatywną i żywotną grupę wśród imiesłowów stanowią imiesłowy przymiotnikowe bierno czasu przeszłego i imiesłowy przysłówkowe czasu przeszłego;
- Imiesłowy przymiotnikowe bierno czasu przeszłego występują w gwarze w formie krótkiej (w roli orzeczenia) i długiej (w roli orzeczenia i przydawki);
- Imiesłowy przysłówkowe uprzednie w gwarze staroobrzędowców cechują osobliwości tworzenia (tworzone są nie tylko od czasowników dokonanych, ale również od czasowników niedokonanych), a także liczne funkcje znaczeniowe i syntaktyczna rola predykatu w zdaniu;
- formy imiesłowowe na *-(f)šy* wyrażają czynność przeszłą, której rezultat jest aktualny w terażniejszości (funkcja rezultatywna), cechę lub stan subiekty w terażniejszości lub w przeszłości, czynność uprzednią w stosunku do innej czynności przeszłej, występując w analogicznym znaczeniu w północno-zachodnich gwarach rosyjskich, w gwarach polskich na pograniczu białorusko-litewskim, a także w polszczyźnie wileńskiej.

Materiał językowy, zaprezentowany w artykule, zebrany został od przedstawicieli starszego pokolenia staroobrzędowców. W związku z tym niniejszy artykuł może stanowić przyczynek do dalszych badań imiesłowów w gwarze staroobrzędowców, a szczególnie ich funkcji znaczeniowych i syntaktycznych w zdaniu z uwzględnieniem podziału pokoleniowego. W dalszej perspektywie badań wymaga także ustalenie możliwych kontekstów zamiany form na *-(f)šy* formami czasu przeszłego na *-l*.

PRZYPISY

¹ W związku z tym przytaczane są tylko wybrane dane statystyczne dotyczące liczby imiesłowów odnotowanych w analizowanym materiale.

² Materiał językowy gromadzony był w l. 1999–2015 przez pracowników i studentów Katedry Filologii Słowiańskiej UMK, pod kierunkiem prof. Stefana Grzybowskiego, w postaci nagrań na dyktafony cyfrowe i ankiet socjolingwistycznych w trakcie ekspedycji dialektologicznych do wsi staroobrzędowców mieszkających na Suwalszczyźnie (Gabo-we Grądy, Bór, Nowinka, Sztabinki, Hołny Wolmera, Buda Ruska). Wywiady dotyczyły życia codziennego, kultury i tradycji staroobrzędowców, okresu II wojny światowej. Łącznie zgromadzono około 350 godzin nagrań. Na potrzeby niniejszego artykułu przeanalizowano około 250 stron maszynopisu w formacie A4 (od 2500 do 3000 znaków ze spacjami na stronie) tekstów rosyjskiej gwary zapisanych w transkrypcji fonetycznej. Dysponowanie materiałem w postaci wypowiedzi ciągłych pozwoliło na przytoczenie prezentowanych form imiesłowowych wraz z kontekstem.

³ Literatura przedmiotu wyróżnia podział na trzy ośrodki: suwalsko-sejneński, augustowski i mazurski [Grek-Pabisowa, Maryniakowa, 1980, VI; Zielińska, 1996, 28]. Obecnie nie wyodrębnia się osobno regionów suwalsko-sejneńskiego i augustowskiego, “ponieważ od wielu lat warunki społeczno-ekonomiczne, w jakich funkcjonują starowiercy z okolic Suwałk, Sejń i Augustowa są bardzo podobne” [Głuszkowski, 2011, 26]. W niniejszym artykule pod pojęciem Suwalszczyzny rozumiem region suwalsko-augustowski.

⁴ Wpływ polszczyzny na gwarę widoczny jest przede wszystkim w sferze słownictwa, “ponieważ każdy nowy element rzeczywistości niesie ze sobą nowy wyraz, co z kolei powoduje bezpośrednie zapożyczanie słów z różnym stopniem adaptacji” [Paśko-Koneczniak 2013, 278]. Najwięcej polonizmów występuje w słownictwie z zakresu zdrowia (*cukš'yc'a* ‘cukrzyca’, *nev'l'adnaść* ‘niewładność’, *zav'al* ‘zawał’, *xal'ester'ol* ‘cholesterol’), nazw zawodów (*prakur'atar* ‘prokurator’, *stražn'ik* ‘strażnik’, *p'el'engn'arka* ‘pielęgniarka’), postępu cywilizacyjnego (*kam'urka* ‘komórka’, *l'ad'ufka* ‘łodówka’, *zamraž'arka* ‘zamrażarka’), stopni pokrewieństwa (*nažeč'on'ij* ‘narzeczony’, *synav'a* ‘synowa’), szkolnictwa (*aguln'ak* ‘ogólniak’, *zavad'ufka* ‘zawodówka’, *budavl'anka* ‘budowlanka’), nazw odzieży (*spadn'ica* ‘spódnica’, *suk'enka* ‘sukienka’), handlu (*skl'ep* ‘sklep’) [Paśko-Koneczniak 2011, 100–101; 2016]. Należy również zauważyć, że “z czasem pewne desygnaty zaniknęły, co spowodowało, że wyszły z użycia ich nazwy, np. *kl'ap'ačka* ‘klepaczka do lnu” [ibidem, 102].

⁵ Ze względu na powtarzalność, przytaczane przykłady ilustrujące konkretne cechy wspólne dla badanej gwary i gwar pskowskich nie są rozdzielane na te, które występują w pracach Grek-Pabisowej oraz te, które pochodzą z materiałów własnych.

⁶ Przykłady leksemów zapożyczonych z języka polskiego, kalki, hybrydy, imiesłowu i ilustracje kontekstowe zostały zapisane w uproszczonej transkrypcji fonetycznej.

⁷ Mam na myśli nie tylko gwary staroobrzędowców mieszkających na terenie Rosji, ale również gwary północno-, środkowo- i południoworosyjskie.

⁸ W literackim języku rosyjskim istnieją cztery imiesłowu odmienne i dwa nieodmienne [Bogusławski, Karolak 1970, 480–489; Wawrzyńczyk, Zmarzer 1987, 127–133; Касаткин 2005, 171]: a) imiesłowu przymiotnikowe czynne czasu teraźniejszego z sufiksami *-yц-* (*-юц-*), *-ац-* (*-яц-*) (*ведущий, спящий*); b) imiesłowu przymiotniko-

we czynne czasu przeszłego z sufiksami *-ви-*, *-и-* (*отдавший, нёсший*); c) imiesłowy przymiotnikowe bierne czasu teraźniejszego z sufiksami *-ем-* (*-ом-*), *-им-* (*отдаваемый, сносимый*); d) imiesłowy przymiotnikowe bierne czasu przeszłego z sufiksami *-енн-*, *-нн-*, *-т-* (*положенный, убранный, забытый*); e) imiesłowy przysłówkowe niedokonane z sufiksami *-я*, *-а* (*читая, учась*); f) imiesłowy przysłówkowe dokonane z sufiksami *-в*, *-вши*, *-я* (*написав, привыкнув, пройдя*).

⁹ I. Maryniakowa w pracy *Imiesłowy w rosyjskiej gwarze starowierców mieszkających w Polsce* (1976) zastosowała podział imiesłowów na dwie grupy: imiesłowy w formie rzeczownikowej i imiesłowy w formie zaimkowej. Grupa pierwsza to tzw. imiesłowy przysłówkowe, a grupa druga to imiesłowy przymiotnikowe. Oprócz opisu morfologicznego imiesłowów autorka monografii omawia również zjawisko adiektywizacji imiesłowów zaimkowych, ich kategorie gramatyczne i funkcje syntaktyczne [Maryniakowa 1976].

¹⁰ Inaczej jest w gwarach na terenie Rosji: charakterystyczną cechą gwar pskowskich i części gwar okręgu Wielkich Łuków jest użycie przy dowolnym podmiocie w roli orzeczenia krótkich form imiesłowu biernego czasu przeszłego w rodzaju nijakim na *-но*, *-то* lub w rodzaju męskim na *-н*, *-т* [Аванесов, Орлова 1965, 191–192].

¹¹ I. Grek-Pabisowa zanotowała dwukrotne użycie imiesłowu czynnego czasu przeszłego i zauważyła, że “zamiast imiesłowu odmiennego czasu przeszłego w gwarze używany jest imiesłów nieodmienny na *-шь*, *-шь*” [Grek-Pabisowa, 1968, 152].

¹² Sufiks *-ць-* powstał przez uproszczenie grupy *-тсь-* “co w rezultacie dało zwarto-szczelinowe niepalatalne *č* z nieco wzdłużonym zwarem [Grek-Pabisowa 1968, 154].

¹³ Użycie form imiesłowowych w funkcji orzeczenia na pograniczu białorusko-litewskim można wyjaśnić wpływem języka litewskiego [Smułkowa 2010, 103].

¹⁴ Koji Morita zauważa, że “w polszczyźnie północnokresowej imiesłowy przysłówkowe uprzednie na *-(w)szy* występują przede wszystkim w funkcji orzeczenia wyrażającego czynność lub stan w czasie przeszłym dokonanym: *A gdzie ona poszedłszy?* lub zaprzeczonym: *Wczoraj byłam pojechałszy do jego, ale nie znalazłam jego w domu*” [Morita 2009, 123; por. 2006, 89]. Zofia Kurzowa w monografii *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* (1993) uważa, że konstrukcje z imiesłowami dostały się do polszczyzny północnokresowej w XVII w. z języka litewskiego za pośrednictwem języka białoruskiego i w okresie polonizacji ludności chłopskiej. Informacja za: [Morita 2009, 123].

BIBLIOGRAFIA

- Barszczewska N., Jankowiak M., 2012: *Dialektologia białoruska*. Warszawa.
- Bąk P., 2010: *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa.
- Bobran M., 1974: *Konstrukcje syntaktyczne z imiesłowami nieodmiennymi w języku polskim i rosyjskim*. Rzeszów.
- Bogusławski A., Karolak S., 1970: *Gramatyka rosyjska w ujęciu funkcjonalnym*. Warszawa.
- Czyżewski F., 1995: Uwagi o gwarze osady Widze koło Brasławia na Białorusi, in Rieger J. (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VIII. Warszawa, 71–87.
- Głuszkowski M., 2011: *Socjologiczne i psychologiczne uwarunkowania dwujęzyczności staroobrzędowców regionu suwalsko-augustowskiego*. Toruń.

- Głuszkowski M., 2013: Idiolektalne zróżnicowanie przełączania kodów w dwujęzyczności starowierców regionu suwalsko-augustowskiego, *Acta Baltico-Slavica*, 37. 265–275.
- Grek-Pabisowa I., 1968: *Rosyjska gwara starowierców w województwach olsztyńskim i białostockim*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Grek-Pabisowa I., (1958) 1999: O najważniejszych cechach gwarowych języka starowierców zamieszkających w Polsce, in: Grek-Pabisowa I., *Starobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*. Warszawa, 111–115.
- Grek-Pabisowa I., (1976) 1999: Gwara starowierców a północno-wschodnie gwary białoruskie (cechy fonetyczne), in: Grek-Pabisowa I., *Starobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*. Warszawa, 117–124.
- Grek-Pabisowa I., 1983: *Słownictwo rosyjskiej wyspy gwarowej starobrzędowców mieszkających w Polsce. Rozwój i stan dzisiejszy*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Grek-Pabisowa I., 1999: *Starobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*. Warszawa.
- Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., 1980: *Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., 1997: Język polski na Kresach północno-wschodnich dawniej i dziś, in: Grek-Pabisowa I. (red.), *Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich*. Warszawa, 27–109.
- Grek-Pabisowa I., Ostrówka M., Biesiadowska-Magdżiarz M., 2008: *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna mówiona*. Warszawa.
- Jankowiak M., 2009: *Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie krasławskim. Studium socjolingwistyczne*. Warszawa.
- Karolak S., 1999: Participium (imiesłów), in: Polański K. (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław–Warszawa–Kraków, 420–422.
- Klemensiewicz Z., 1981: *Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego*. Warszawa.
- Kozłowska-Doda J., 2015: Imiesłowy przysłówkowe uprzednie w polszczyźnie z okolic Dociszek na Białorusi na tle innych obszarów gwarowych, *Studia Wschodniosłowiańskie*, 15. 338–342.
- Maryniakowa I., 1976: *Imiesłowy w rosyjskiej gwarze starowierców mieszkających w Polsce*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Morita K., 2006: *Przemiany socjolingwistyczne w polskich społecznościach na Litwie (region trocki) i Białorusi (region iwieniecki)*. Warszawa.
- Morita K., 2009: Wokół imiesłowy przysłówkowego uprzedniego na -(w)szy w polszczyźnie północnokresowej, *LingVaria*, 2 (8). 123–131.
- Paśko-Konecznik D., 2011: *Wpływ polszczyzny na zasób leksykalny rosyjskiej gwary starobrzędowców na Suwalszczyźnie*, Toruń.
- Paśko-Konecznik D., 2013: Problematyka akcentuacji w rosyjskiej gwarze starobrzędowców (region suwalsko-augustowski), *Acta Baltico-Slavica*, 37. 277–286.
- Paśko-Konecznik D., 2014: Białoruskie elementy językowe w rosyjskiej gwarze starobrzędowców mieszkających w regionie suwalsko-augustowskim, *Acta Baltico-Slavica*, 38. 207–218.
- Paśko-Konecznik D., 2016: *Słownik zapożyczeń polskich w rosyjskiej gwarze starobrzędowców z regionu suwalsko-augustowskiego*. Toruń.

- Paško-Konecniak D., Grzybowski S., 2016: Fonetyka i Fonologia, in Głuszkowski M., Grzybowski S. (red.), *Rosyjska gwara staroobrzędowców w północno-wschodniej Polsce*. Wybór tekstów. Toruń, 17–18.
- Smułkowa E., 2010: Integracja języków na pograniczu białorusko-polsko-litewskim i jej konsekwencje dla teorii zapożyczeń, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, LXVI. 98–109.
- Wawrzyńczyk J., Zmarzer W., 1987: *Gramatyka opisowa współczesnego języka rosyjskiego*, cz.3. Warszawa.
- Zdaniukiewicz A.A., 1972: *Gwara Łopatowszczyzny*. Fonetyka, fleksja, słowotwórstwo. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Аванесов Р.И., Орлова В.Г. (ред.), 1965: *Русская диалектология*. Москва.
- Адомавичюте И., Чекмонас В., 1984: Грамматические литуанизмы в польских периферийных говорах белорусско-литовского пограничья, in Rieger J., Werenicz W. (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. III. Wrocław-Warszawa, 7–21.
- Адомавичюте И., Чекмонас В., 1991a: Образование и морфологический статус форм на -(f)šy в “польщизне виленской”, in Rieger J., Werenicz W. (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI. Wrocław–Warszawa–Kraków, 85–94.
- Адомавичюте И., Чекмонас В., 1991b: Парадигма квазиперфектных форм на -(f)šy в “польщизне виленской”, in Rieger J., Werenicz W. (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI. Wrocław–Warszawa–Kraków, 95–105.
- Гжибовский С., 2011: Русский островной говор в польском языковом окружении, in Гжибовский С., Хорев В.А., Волос М. (ред.), *Русско-польские языковые, литературные и культурные контакты*. Москва, 45–59.
- Касаткин Л.Л., 2005: *Русская диалектология*. Москва.
- Кузнецов П.С., 1949: К вопросу о сказуемости употреблении причастий деепричастий в русских говорах, in Обнорский С.П., Аванесов Р.И., Филин Ф.П. (ред.), *Материалы и исследования по русской диалектологии*, т. III. Москва–Ленинград, 59–83.
- Немченко Е.В., 1971: Употребление полных причастных форм, образованных от основы глаголов прошедшего времени, in Кузьмина И.Б., Немченко Е.В. (ред.), *Синтаксис причастных форм в русских говорах*. Москва, 282–308.
- Пожарицкая С.К., 2004: *Русская диалектология*. Москва.
- Трубинский В.И., 1984: *Очерки русского диалектного синтаксиса*. Ленинград.

BIBLIOGRAPHY (TRANSLITERATION)

- Adomavichjute I., Chekmonas V., 1984: Grammaticheskie lituanizmy v pol'skih periferijnyh govorah belorussko-litoshskogo pogranič'ja, in Rieger J., Werenicz W. (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. III. Wrocław–Warszawa, 7–21.
- Adomavichjute I., Chekmonas V., 1991a: Obrazovanie i morfologicheskij status form na -(f)šy v “pol'shhizne vilenskoj”, in Rieger J., Werenicz W. (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI. Wrocław–Warszawa–Kraków, 85–94.
- Adomavichjute I., Chekmonas V., 1991b: Paradigma kvaziperfektnyh form na -(f)šy v “pol'shhizne vilenskoj”, in Rieger J., Werenicz W. (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI. Wrocław–Warszawa–Kraków, 95–105.

- Avanesov R.I., Orlova V.G. (red.), 1965: *Russkaja dialektologija*. Moskwa.
- Bąk P., 2010: *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa.
- Barszczewska N., Jankowiak M., 2012: *Dialektologia białoruska*. Warszawa.
- Bobran M., 1974: *Konstrukcje syntaktyczne z imiesłowami nieodmiennymi w języku polskim i rosyjskim*. Rzeszów.
- Bogusławski A., Karolak S., 1970: *Gramatyka rosyjska w ujęciu funkcjonalnym*. Warszawa.
- Czyżewski F., 1995: Uwagi o gwarze osady Widze koło Brasławia na Białorusi, in Rieger J. (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VIII. Warszawa, 71–87.
- Głuszkowski M., 2011: *Socjologiczne i psychologiczne uwarunkowania dwujęzyczności staroobrzędowców regionu suwalsko-augustowskiego*. Toruń.
- Głuszkowski M., 2013: Idiolektałne zróżnicowanie przełączania kodów w dwujęzyczności starowierców regionu suwalsko-augustowskiego, *Acta Baltico-Slavica*, 37. 265–275.
- Grek-Pabisowa I., (1958) 1999: O najważniejszych cechach gwarowych języka starowierców zamieszkałych w Polsce, in Grek-Pabisowa I., *Staroobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*. Warszawa, 111–115.
- Grek-Pabisowa I., (1976) 1999: Gwara starowierców a północno-wschodnie gwary białoruskie (cechy fonetyczne), in Grek-Pabisowa I., *Staroobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*. Warszawa, 117–124.
- Grek-Pabisowa I., 1999: *Staroobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., 1980: *Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., 1997: Język polski na Kresach północno-wschodnich dawniej i dziś, in Grek-Pabisowa I. (red.), *Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich*. Warszawa, 27–109.
- Grek-Pabisowa I., Ostrówka M., Biesiadowska-Magdżiarz M., 2008: *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna mówiona*. Warszawa.
- Grek-Pabisowa I., 1968: *Rosyjska gwara starowierców w województwach olsztyńskim i białostockim*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Grek-Pabisowa I., 1983: *Słownictwo rosyjskiej wyspy gwarowej staroobrzędowców mieszkających w Polsce. Rozwój i stan dzisiejszy*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Grzybowski S., 2011: Russkij ostrovnoj govor v pol'skom jazykovom okruženii, in Grzybowski S., Horev V.A., Volos M. (red.), *Russko-pol'skie jazykovye, literaturnye i kul'turnye kontakty*. Moskwa, 45–59.
- Jankowiak M., 2009: *Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie kraślawskim. Studium socjolingwistyczne*. Warszawa.
- Karolak S., 1999: Participium (imiesłów), in. Polański K. (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław–Warszawa–Kraków, 420–422.
- Kasatkin L.L., 2005: *Russkaja dialektologija*. Moskwa.
- Klemensiewicz Z., 1981: *Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego*. Warszawa.
- Kozłowska-Doda J., 2015: Imiesłowy przysłówkowe uprzednie w polszczyźnie z okolic

- Dociszek na Białorusi na tle innych obszarów gwarowych, *Studia Wschodniosłowiańskie*, 15. 338–342.
- Kuznecov P.S., 1949: K voprosu o skazuemostnom upotreblenii prichastijj deeprichastijj v russkikh govorah, in Obnorskij S.P., Avanesov R.I., Filin F.P. (red.), *Materialy i issledovanija po russkoj dialektologii*, t. III. Moskwa–Leningrad, 59–83.
- Maryniakowa I., 1976: *Imiesłowy w rosyjskiej gwarze starowierców mieszkających w Polsce*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Morita K., 2006: *Przemiany socjolingwistyczne w polskich społecznościach na Litwie (region trocki) i Białorusi (region iwieniecki)*. Warszawa.
- Morita K., 2009: Wokół imiesłowu przysłówkowego uprzedniego na -(w)szy w polszczyźnie północnokresowej, *LingVaria*, 2 (8). 123–131.
- Nemchenko E.V., 1971: Upotreblenie polnyh prichastnyh form, obrazovannyh ot osnovy glagolov proshedshego vremeni, in Kuz'mina I.B., Nemchenko E.V. (red.), *Sintaksis prichastnyh form v russkikh govorah*. Moskwa, 282–308.
- Paško-Konecniak D., 2013: Problematyka akcentuacji w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców (region suwalsko-augustowski), *Acta Baltico-Slavica*, 37. 277–286.
- Paško-Konecniak D., 2014: Białoruskie elementy językowe w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców mieszkających w regionie suwalsko-augustowskim, *Acta Baltico-Slavica*, 38. 207–218.
- Paško-Konecniak D., 2016: *Słownik zapożyczeń polskich w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców z regionu suwalsko-augustowskiego*. Toruń.
- Paško-Konecniak D., Grzybowski S., 2016: Fonetyka i Fonologia, in Głuszkowski M., Grzybowski S. (red.) *Rosyjska gwara staroobrzędowców w północno-wschodniej Polsce*. Wybór tekstów. Toruń, 17–18.
- Paško-Konecniak D., 2011: *Wpływ polszczyzny na zasób leksykalny rosyjskiej gwary staroobrzędowców na Suwalszczyźnie*. Toruń.
- Pozharickaja S.K., 2004: *Russkaja dialektologija*. Moskwa.
- Smułkowa E., 2010: Integracja języków na pograniczu białorusko-polsko-litewskim i jej konsekwencje dla teorii zapożyczeń, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, LXVI. 98–109.
- Trubinskij V.I., 1984: *Očerki russkogo dialektного sintaksisa*. Leningrad.
- Wawrzyńczyk J., Zmarzer W., 1987: *Gramatyka opisowa współczesnego języka rosyjskiego*, cz.3. Warszawa.
- Zdaniukiewicz A.A., 1972: *Gwara Łopatowszczyzny*. Fonetyka, fleksja, słowotwórstwo. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

DOROTA PAŠKO-KONECZNIK

Participle Functioning in the Russian Dialect of the Old Believers who live in the Suwałki Region

The Russian dialect of the Old Believers who live in Poland is an example of an isolated dialect. The state of vocabulary in the dialect depends on many linguistic and extralinguistic factors. Linguistic and lexical changes are predominantly influenced by developments in terms of history, civilization, culture and administration. The studied

dialect is described as the most related to the western group of Central Russian *akanie* dialects, the so-called Pskov group. The influence of the Polish language on the dialect is most noticeable in the sphere of vocabulary. Similar to other Russian dialects, in the dialect used by the Old Believers, there mainly exist past passive and past adverbial participles (forms with *-šy* endings). In the Old Believers' dialect, participial forms function as predicates. However, adverbial past participles are not used as predicates in the standard variety of the Russian language. Forms with *-(f)šy* endings are predicates in northwestern Russian dialects (e.g., in the Pskov and Novgorod dialects) and in the Belarusian dialects spoken in the Belarusian-Lithuanian borderland as well as in the dialects used in Suwałki and Podlachia, near Sejny, and in the Northern-Borderland Polish language.

Keywords: Old Believers, adjectival participles, adverbial participles, bilingualism, loanwords, Russian dialect.

DOROTA PAŠKO-KONECZNIK

Dalyviai, funkcionuojantys Suvalkų srities sentikių rusų tarmėje

Lenkijos sentikių rusų tarmė yra izoliuotas dialektas. Tarmės leksikos sudėtis priklauso nuo daugelio lingvistinių ir ekstralingvistinių veiksnių. Reikšmingiausi veiksniai, kurie daro įtaką tarmės kalbinei struktūrai ir leksikai, yra istorinio, civilizacinio, kultūrinio ir administracinio pobūdžio. Sentikių tarmė aprašoma kaip glaudžiai susijusi su vakarų centrinų rusų tarmių grupe, kuri pasižymi akavimu, vadinama Pskovo tarmių grupe. Lenkų kalbos įtaka Lenkijos sentikių tarmei ypač pastebima žodyno srityje. Tiek kitų sentikių tarmėse, tiek ir kitose rusų kalbos tarmėse pastebima pasyviųjų būtojo laiko dalyvių (formos, kurios baigiasi *-šy*). Tarmėje šios formos funkcionuoja kaip predikatai, bet tokie dalyviai neatlieka tokio sintaksinio vaidmens bendrinėje rusų kalboje. Formos su *-(f)šy* atlieka predikato funkciją šiaurės vakaruose (pvz., Pskovo ir Novgorodo tarmėse) ir baltarusių dialektuose, kurie paplitę Baltarusijos-Lietuvos pasienio srityje, taip pat tarmėse, kurios vartojamos Suvalkuose ir netoli Seinų bei lenkų šiaurės kresų tarmėse.

Reikšminiai žodžiai: sentikiai, adjektyviniai dalyviai, padalyviai, bilingvizmas, skoliniai, rusų kalbos tarmės, Pskovo dialektas.

Nadeszło do redakcji: 5 marca 2017 r.

Przyjęto do druku: 21 lipca 2017 r.

Dorota Paško-Konecznik, dr nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, adiunkt w Katedrze Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Dorota Paško-Konecznik, Ph.D. (Humanities), Assistant Professor at the Department of Slavic Studies, Nicolaus Copernicus University in Toruń.

Dorota Paško-Konecznik, humanitarinių mokslų daktarė, Torunės Nikolajaus Koperniko universiteto Slavų filologijos katedros asistentė.

E-mail: drpas@umk.pl